

Yazan: Jean RUDHARDT

Çeviren: Adem KOÇ**

Efsanevi hikayelerde sıkça kullanılan suyun tasviri farklı durumlarda yer alır. Bu makalede ben, onun görüntülerini sınıflandırmaya ve çeşitli görevlerinin nasıl düzenlenerek yerine getirildiğini anlamaya veya araştırmaya çalışacağım.

Başlangıç Zamanlarında:

Birçok insan dünyanın ilk yaratıldığı zamanlarda farklı olduğunu ve değişerek şimdiki halini aldığını söyler. Avustralyalı gelenekçilere göre, dünya suyla çevrilmiştir ve onda birçok canlı bulunmaktadır. Bu canlılardan bir tanesinin etkisiyle dünya ısınmayla gelişmiştir ve ilk insan ondan ortaya çıkmıştır. Zuni yerlilerine göre, karışık su yolları şebekeleri yer altını dolaşmaktadır ve ilk Zuni, orada en alt seviyede doğmuştur. Bir çift ikiz güneş tarafından yaratılmış ve yer yüzüne gönderilmişlerdir. Bir havuz, onların sonunda gün ışığını gördükleri noktayı belirtmektedir. Kuzey Avustralya efsaneleri Dema Tanrısının hikayesini anlatırlar. Oğullarından bir tanesinin ona mızrak saplamasından sonra kendini denize atar, orada başka bir çocuğu gömülmüş vücudunun arta kalanından mızrağı çıkarır. Yolculuk sırasında “Tanrı” işe girer ve her yerde huzur bulduğu bahar ortaya çıkar. Sonunda, sularının ormanda derin bölümler oluşturmadan, kıvılcak için devam edebileceği Victoria nehrine dalar, sonra bir kayanın altında görülmez olur. Zaman zaman su yüzüne çıkar ve fırtınalar yaratır. Bazı açıklamalara göre,

o yağmurun meydana geldiği gök kuşağı bölgesinde yaşamaktadır.

Bu tür efsaneler bize suyun dünyada eski zamanlardan beri var olduğunu gösterir. Fakat onlar suya birçok farklı durum yüklerler. İster toprağa, ister yer altına sınır olsun, su evrensel düzenin ilk önemli maddesidir. Bazen basit coğrafi bir özelliğe şekil verir, bir ülkenin şeklini sınırlayan bir deniz ya da nehir. Bununla birlikte daha not alınacak çok şey var.

Su, bağımsız canlının dönüşüm hareketinde taban başlangıcı olarak alınmasıyla pasif olabilir. Ve nihayet su, ilk insanın doğumu ve derinliklerinde kaybolduktan sonra fırtınalarla ve yağmurla sınırlı kalan Tanrının kaderiyle efsanevi şekilde bağlanır. Bu farklılıkların alanı, daha uzun durumları düşündüğümüzde açık bir hal alır. Bütün nesnelere kökeninin araştırılmasında, birçok insan kozmogonik olaylar sırasında suyun nasıl meydana geldiğinin bağlantısını kurarlar. Onların anlatımları üç temel mitsel sisteme bölünür. Birinci sisteme göre, dünya ona tamamıyla üstün olarak anılan Tanrı tarafından yaratılmıştır. Bu durumda su, bütün dünya gibi, ilahi bir hareketin ürünüdür. Güney Amerika “Desana”sına göre, “güneş evreni yarattı, o dünyayı, onun ormanlarını ve nehirlerini yarattı. O hatta canlıları ve su cinlerini yarattı.” (Gerardo Reichel Dolmatoff, Desana: Simbolisma de los Indias Tulcano del Vacipes, Bogota, 1968, pp. 48-49) Bir Afrikalı feryadı ses-

* Water, The Encyclopedia of Religion, Ed. M. Eliade, V-15, New York 1987, ss.350-358. Fransızcadan İngilizceye Erica Meltzer tarafından çevrilmiştir.

** H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

lenir ki, “Tek sonsuz Tanrı, okyanusların ve kuru toprağın yaratıcısı, denizdeki balıkların ve ormandaki hayvanların yaratıcısı.” (Louis Vincent Thomas, Les religions d’Afrique noire, Paris, 1969, p. 218) İkinci efsanenin içeriğinde, kozmogoni soyun safhalarında kullanılır. Aynı zamanda kozmik ve ilahi vasıflarının torunlarının üretkenliğinde görüşülmesiyle ilk ata bir varlıktır. Baştan başa nesillerden sonra doğan suların kendileri de üretkendir. Yunan sisteminde atadan kalma dünya, cennete ve tuzlu sudan oluşan deniz krallığı Pontos’a can verdi. Dünya, sonra bu erkek prensiplerinin her biriyle çiftleşir. Onun cennetten gebe kaldığı ilk çocuğunun adı derin girdaplarla dolu taze su ırmağı olan Okeanos’tur; o bütün kaynakların ve nehirlerin babası olmuştur. Nitekim dünyanın ötesine giden ve onun her yerinde mevcut olan Tanrı, böylelikle suların içinde de bulunur.

Netice olarak, ruh dünyanın oluşumdaki ilk vekillerden biri olarak gösterilebilir. Mesela Bambara efsanesini ele alalım: Asıl boşluğun ve hareketin dışında, kuvvet ve sonra can ileri gelir. Nesnelere prensipleri düzenlenirken, kütle düşer ve yer yüzüne can verir. Bununla birlikte, ruhun bir parçası yükselir; bu cenneti inşa eden Faro’dur. Faro yer yüzüne su şeklinde düşer ve böylelikle ona hayat verir. Hayatın ilacı olan su, ilahi ruhun kendisinin gösterisidir. Bununla beraber kozmogoninin başka bir tipi olan suyun genişlik ve başkalık fonksiyonları daha anlaşılır bir hal alır. Burada su kozmogonik oluşumun serbest bırakılmasından önce neyin var olduğunu ya da dünyanın kendi tarihinin ilk safhasındaki durumunu sembol eder. Bu konuda biz birçok değişimler bulabiliriz.

1. Onun akıcılığında ve kaçamağında su, dünyanın ortaya çıkardığı cisimsizlik ve karışıklıktan şeklin yokluğunu

ileri sürebilir. Hareketsiz suyun hiç gücü yoktur; sudan bağımsız olan tanrı ve diğer varlıklar yaradılışın tek vekili olacaklardır. Mesela bir sonraki masal Admiralty (Amirallik) adalarında anlatılır. Başlangıçta hiçbir fakat büyük bir deniz ve orada yüzen kocaman bir yılan. Dinlenebileceği bir yer isteyerek der ki: “Bir kayalığın yükselmesine izin verin.” Sonra sudan bir kayalık yükselir ve kuru bir toprağa dönüşür.

Kutsal kozmogoni bu tür efsanelerde suyun anlamını açıklar. İncil beraberrinde, çöl, boşluk ve karanlık, uçurum, tanrının nefesinin etrafında dolaşan ve uçurumunu da kapsayan suyun kütlelerini de içeren çeşitli semboller getirir. Bu ilahi nefes tek başına gerçekliği belirtir. Diğer tasvirler yokluk fikrini uyandırmasıyla olumsuz bir değere sahiptirler; tanrıbilimciler onlarda hiçlik sembolünü görürler. Vedic dili daha ileriye gidebilir:

Ne varlık olmayan, ne de varlık sonra var olmamıştır

Ne hava, ne de yukarıdaki gök kubbe var olmamıştır

Bu kadar kuvvetle ne hareket etmiştir? Nerede? Kimin koruması altında?

O derin ve dibine erişilmeyen su muydu? (Rgveda 10.121.1)

Bu soruda suyun tasviri, var olma ve olmamayı ayırt etmeden evvel nesnelere durumunu ima eder. Biz hâlâ hiçliğin kendisinden önceyiz.

2. Suyun kendi içinde bir şekli yoktur; fakat nehirlerin yatakları, denizlerin de tabanları vardır. Bu basit gerçek birçok mite ilham olmuştur. Burada bir Sibirya örneği:

Başlangıçta su her yerdedi. Doh, ilk Şaman kuş grubunun bulunduğu ilk var olan okyanusa kendini bıraktı. Dinlenecek bir yer bularak, kırmızı göğüslü dalgıca okyanusa dalmasını ve tabanından toprak getirmesini söyledi. Dalgıç bunu yaptı, üçüncü denemesinde ancak

gagasında biraz çamur getirebildi. Doh, bundan yer yüzünün meydana geldiği okyanusta bir ada yaptı.

Farklı bölgelerde benzer açıklamalar bulabiliriz. İki Hindu geleneğinde, Visnu kendisi biraz toprak getirebilmek için, erkek domuz şeklinde ilk var olan suların dibine gider.

Esas okyanus biraz katı maddeyi kapsar. Ayrıca, akıcılığına rağmen, suyun kendisinin özü vardır, o kendisi maddedir. Ve asılı madde içerebilir. Bazı mitlerde tanrılar bu maddeyi yakalarlar ya da onu yoğunlaştırırlar. Nitekim Atharvaveda'da okuyoruz: "Yer yüzü esasen okyanusun kalbinde bir dalgadır; bilgiler sihirleriyle ona bakmaya giderler. Bir İngiliz miti Ha'nın nasıl büyük bir çamur denizi yaptığını, sonra çamuru katılaştırarak yer yüzünü yarattığını anlatır. Kojiki'ye göre, İzanagi ve İzanami denize mızrak atarak altlarında onu büyütürler. Onu geri çektiklerinde, katılaşmış tuzlu damlaların dökülmesiyle Onogoro adası olan ilk yeri kurarlar.

Bir Yunan yorumcusu Proteus efsanesinde kendisini daha soyut terimlerle ifade eder.

Bütün varlıkların şekilsiz ve çamurlu olduğu bir dönem vardı... Hiçbir şey yoktu; fakat açığa çıkarılmış madde vardı. Şekilsiz tembellik, hayatı korumak için etkilenecek ve dünya üzerinde etkisini kabul ettirerek bütün nesnelere kadar hüküm sürdü. O, dört elementten her birinin kendi şeklinde bulunduğu sanılan kıtayla denizi birbirinden ayırarak, yeryüzünden cennetleri ayırmıştır. (Heraclitus, Homeric Allegories 64 ff.)

Bu tip efsanede su daha fazla hiçliği belirtmez; o gerçek varoluşa sahiptir. Tanrılar onu kullanır; fakat o hareketsiz kalır; onlar tek başına hareketlidir.

3. Benzer açıklamalar ya da çeşitli benzer efsaneler, bununla beraber suyu kesin kendiliğinden olmasıyla donatır. Kuzey Amerikalı Muskogee tarafından

anlatılan hikayede bu durum vardır. Yarıradılıştan önce derler ki, geniş bir alana yayılmış su görünebilen tek şeydi ve iki güvercin dalgaların üzerinden uçtu. Bir son da, dalgaların yüzeyinin üstünde ince uzun yapraklı otların yetiştiğini fark ettiler. Bu ottan yer yüzü derece derece şekil aldı ve en sonunda adalar ve kıtalar son şekillerini aldılar. Biz bir de Orphic Yunan kozmogonisine başvuralım, ona göre başlangıçta ilk su çamurlu olarak ortaya çıkmıştı. İçerdiği madde, yer yüzü halini almak için yoğunlaştı ve sonra sudan ve yer yüzünden evren yumurtasını meydana getirecek olan gizemli Tanrı doğdu. Çok farklı tarzlarına rağmen, bu mitlerin hepsi bir özelliği paylaşır: Sudan hariç bir güç araya girmeden, esas sular da bir şeyler oldu. Onlar bunun için kesin asıl güce sahiptiler. Diğer mitler bu gücün yapısını anlatmaya devam ederler.

4. Hintli kozmogonilerinde, sular, tanrının bütün aktivitelerini taşıyan, suda yetişen ilahi yumurta ya da tohumun deposunu temsil eder. Fakat taşındıkları her şeye hayat vermezler. "Başlangıçta, o yalnızca suları yarattı ve sonra suların içine tohumunu yumurtladı. Ve bu altın bir yumurta haline geldi... Bu yumurtada bütün canlıların atası olan Brahma kendi kendine doğdu." (Manava Dharmasastra 1.8-9). Böyle suların amniotige yaklaşık fonksiyonunu yerine getirmesi ilahi ceninin gelişmesi için uğurludur. Mısır mitolojisinde de buna benzer rahibe olarak bilinen suyun vücudu vardır. İlk başta var olan su kutsal olarak düşünülür. O kendi ismini taşır ve insan niteliklerini üstlenir. Konuşabilir ve onun dişi eşi tanrıça Naunet'le bir çift oluşturur. Heliopolitan geleneğinde, güneş tanrısı rahibenin içinde doğar ve sonra dinlenir. Orada yaratıcı ve üretken aktivitelerine başlar ve orada belki de ilk tanrıların var oluşları başlar.

5. Tanrının doğumunu ya da ceninin gelişmesini, aslında gebe ve doğurgan toprakla çok yakın olmasıyla destekleyen suyun canlandırıcı tasviridir. Bazı Mısır metinleri, rahibenin benim oğlum diye çağırıldığı güneş tanrısını kendinin meydana getirdiği izlenimini verir. Rahibe böylelikle tanrıların babası olarak anılır. (Buradaki rahibe erkekmiş) Üretken su tasviri hakkında daha düzgün örnekler bulmak için Babillilere döneriz. Babilliler cennet ve yer yüzünün oluşumunu ilk var eden adları Apsu ve Tiamat olan iki canlıyı tanırırlar. Zamanın başında akıntıları tek kütlede karışan ve biri erkek biri dişi olarak insanlaştırılmış iki ilahiyat tek ve aynı zamanda sulardır. Onların birleşimi dönüştürme kendi torunlarına sahip olacakları bir çift daha üretir. Bu yüzden Apsu ve Tiamat bütün yaratıkların atası olmuştur ve bu histe kozmogonik ilerlemenin ilk yazarlarıdır. Yunanlıların Hamer'in koruduğu benzer bir sistemleri vardı. Eş zamanlı su akıntıları ve insanlaştırılmış tanrılar Okeanos ve Tethys çiftleşir ve doğum yapar; onların torunları insanları ya da evreni oluşturan, yöneten tüm canlıları kapsar.

Bitkiler, hayvanlar ve insanlar için gerekli olan su kendisindeki verimlilikle hayatı taşıyan güçlerle teşhis edilebilir. Yeniden üretken doğa daha az biyolojik bir usulde ortaya çıkar. Satapatha Brahmana da okuruz (11.1.6.1): "Başlangıçta sular ve okyanus tek başlarına var olmuştur. Suların bir isteği vardı: Nasıl doğurabilir? Bir çaba sarf ettiler. Dünyevi zevklerden el çekmiş bir ısıtıcı [tapas] geliştirdiler ve o oldu, altın bir yumurta ortaya çıktı." Bu yumurta Prayapati içerirdi. Yalnız su değildi. Doğurma arzusunda olan (kama), o hatta gerçekten yaratıcı güç ve dünyevi zevklerden el çekmiş bir ısı (tapas) yeteneğine sahipti.

Daha sonraki dönemlerde dünyanın yaratılmasında suyun oynadığı role ba-

karsak, bu incelemelerin doğrulandığını görürüz. Birinin içinde ve aynı kozmogonik sistemde, sular bize ataların zamanındaki farklı sistemleri ayırmamıza izin vererek yüklenenleri başarıyla üstlenirler. Mesela, Prajapati'nin ceninin ilk var olan sularda geliştiğini görürüz. Fakat sonra Prajapati kendisi suların yaratımını üstlenir. Satapatha Brahmana'da (11.1.6.16-19) Prajapati'nin oğlu olan Paramestin yer yüzündeki bütün şeyler olmak ister. Bu yüzden su olur. Benzer şekilde Prajapati nefes, Indra'da sözcük olacaktır. Bu bilgiler zıt değildir, yaradılıştaki farklı safhaları temsil ederler. Amniyotik kaliteleri ne olursa olsun ilk var olan sular, Prajapati içlerinde hala cenin olarak kaldığından beri şekilsizdi ve özellikle bağımsız değildi. Onun doğumundan sonra tanrı kendisinin dışından daha tanımlanmış ve somut sular yarattı. Bu yolda metin bize gösteriyor ki tanrı tüm evrenin içine girdiği gibi suların içine de girmiştir.

Diğer anlatımlarda suyun birbirini izleyen durumları arasında daha basit ayrımlar yapar. Eğer ilk var olan sular hareketsiz kütle olsaydı onları yöneten tanrının hareketleri tarafından etkilenmiş yaratılma süresi boyunca, onlar için mantıklı olacaktı. İncil'de, Tanrı üst ve alt sular diye iki kütleyle ayırdığı, esas suların ortasında bir yer yaratır. Katı bir kütle yarattıktan sonra, deniz ve kuru toprağı şekillendirmek için aşağı sudan biraz ayırır. Sular, bir de yarı kıskırtılmış hareketleri daha belirsiz açıklamalarla ileri sürerler. Burada bir Afrika efsanesi var: İlk hayvanlardan biri, kaplumbağa suların önüne bir hendek koyarak dünyaya ilk yapısını vermiştir. İlk krizden sonra, bir başka ilk hayvanlardan olan kara kurbağa, yağmurun her şeyi su basması tehlikesiyle yapıyı tamamladı. Önceki hendeği açarak, durgun suyla akan suyu ayırdı ve suya ikinci bir yol açtı. Bir de dünyayı dörde böl-

dü. Büyük kozmogonik savaşlar sırasında birbirleriyle karşılaşanların ellerinde durgun sular hakiki aletler oldu. Hint mitolojisinde, şeytan Vrtra suları geri çekerek dünyayı sulamasına engel oldu. Ona karşı zorlu savaşlar veren Indra, sonunda suları serbest bırakarak dünyaya hayat verdi ve zaferi kazandı. Mezopotamya mitleri biraz daha karışık. Tanrı Enlil insanlığa zarar vermeye karar verince yağmurları geri çekti ve yer altı sularının yer yüzüne çıkmasına engel oldu. İkinci girişiminde suları serbest bırakarak sele sebep oldu. Buna rağmen, onları kullanan tanrılar tarafından geçici olarak yönetiliyormuş gibi görünen sular, tamamen hareketsiz değildi. Yalnız Indra'ya savaşında yardım ediyor gibi görünmekle kalmayıp, öncelikle tanrılar tarafından kullanıldılar; çünkü kendilerinin de gücü vardı. Tanrılar onları alkoydu; çünkü dölleniyorlardı, tanrılar onları serbest bıraktı; çünkü zararlıydılar. İlk var olan sulara fark ettiğimiz hayatı devam ettirmeye yarayan ve üretken kaliteler, daha sonra ki kozmogonik dönemlerde anlaşılır hale geldi. Bu nedenle Sümer kozmogonisinin daha sonraki safhasında, Enki, Sümer su tanrısı, yer yüzüne yakın tanrıça Nintur'un nehir yatağına tohumunu bırakarak onu döledi ve tanrıça Nimu'nun babası oldu. Nimu ile Ninkurra'yı, Ninkurra ile Otutu'yu doğurdu. Benzer şekilde Yunan'da ister ilk var olan çift olsunlar (Homer'de olduğu gibi) ister cennet ve yer yüzü tarafından doğrulsunlar (Hesiod'da olduğu gibi), nehir Okeanos ve eşi Tethys'in kaynak ve nehir şeklinde bir sürü torunları oldu. Daha sonra bile doğurdu. Bu durumda sular gelişmemeye katkıda bulunurlar ve evreni zenginleştirirler. Hatta başka bir yolla yaparlar: Enki dünya organizasyonuna katılarak, hendekleri, kanalları ve ekilmemiş toprakları suyla doldurur. Amma, Dogonların yaratıcı tanrısının cennet ve suyla yakın ilgisi

vardır. Onun yılan şeklindeki çocuğu Nommo, suya ve asıl söze katılarak, kozmogonik dürtünün en aktif ve başarılı vekilleri olmuştur. İlk cinsiyetin doğumuna katkıda bulunarak, ilk ataların doğmasına imkan yaratmışlardı. Sonraki kiler Nommo'nun saygınlığını kazanarak, suyla yakın bağlarını korumuşlardı. İlk ölü insanı yedikten sonra, içlerinden bir tanesi suyu kusarak, seller ve havuzların şekil öncesi, beş nehrin kaynakları ve doğruların sularla toplumu temel yapılarıyla kurmuştur. Sonuç olarak, su bazen insanlığın doğumuyla daha özel bağlanmıştır. Desanaların ilk klanlarını doğurmak için yer altı göllerinin sularından çıkan bir alabalık bir insanla çiftleşmiştir. Bazı yeni Yunan geleneklerine göre, Dema tanrıları yer yüzünün altında yaşamıştır. Toprakta bir delik kazan bir tanesi hariç. Diğerleri bu delikten gelmiştir, daha sonra burası suyla dolmuştur ve içinde balıklar yüzmeye başlamıştır. Karışık olaylar dizisinden sonra balık insan haline gelmiştir. Sonuçta, Yunan mitolojisinde insan genelde nehirden çıkar diye bilinir...

Şimdi, suyun tahrip edici diye tasvir edilen örneklerini düşünelim. Çok eski yakın Batı'da buna birçok örnek bulunabilir. Fırtına ve yağmur tanrısı Ugaritic Baal hayatın kuvvetlerini sembol eder. O periyodik olarak kuraklık ve ölümün vücut bulduğu Mot'a karşı mücadele eder. O bir de deniz prensi Yamm ile savaşmış ve onu yenmiştir. Bizim bilgi eksikliğimizden dolayı dünyanın mitolojik tarihi içine bu çarpışmaları yerleştirmek zor olmaktadır. Her ne kadar doğruysa: Yamm tehdit ediyor ve Baal'ın zaferi evrenin hayatta kalması için gerekli. Enuma elish'te olaylar biraz daha açıklık kazanıyor. Torunlarının doğurma ve aktivitelerinden dolayı sıkıntı çeken, karışan suları Babil mitlerin ilk canlılara hayat veren Apsu ve Tiamat, bir gün geldi kendi torunlarını yok etmeye çalış-

tılar. İlk önce deneyen Apsu, Ea'nın bü-
yüsüyle çabucak yenildi. Ea sonra, Ap-
su'nun topraklarının üstüne bundan
böyle yerin altında olarak olan tapınağı-
nı kurdu. Daha sonra deneyen Tiamat
daha korkutucuydu; fakat sonunda Mar-
duk tarafından öldürüldü. İçine eserek
Tiamat'ın inanılmaz vücudunu şişirerek,
genç tanrı kutsal suları yer yüzünden
ayırdı; tüm evrene emirlerini zorla ka-
bul ettiren o, dağ nehirlerine giden yolu
açtı. İlk var olan canlılar, bildikleri ilk
devirlerin ayırt edilmemiş durumlarında
barışı sağlamak için dünyanın yüksel-
mesine eşlik eden heyecanı yürürlükten
kaldırmak istediler. Onların tembelliği
yıkıcılığı kanıtladı. Tiamat, canavar or-
dusunda yetiştirilmiş bir canavar olarak
ortaya çıktı. Esas ilahi suların, örgütlen-
miş tanrıların dünyanın sonuna doğru
onları arkaya iterek işlerini bitirmele-
rinden önce zapt edilmesi gerekiyordu.

Şimdiki Zamanda Dünyada Su:

Tamamlanmış dünyada tuttuğu po-
zisyona bakarsak, suyun farklı kalitele-
ri, fonksiyonları ve güçleriyle karşılaşı-
rız. Sular düzenlenmiş evrende en bü-
yük mülklerden biri. Dünyanın bütün
çağrıldığında, bir Mısır masalı, gökyüzü-
nü, yer yüzünü, geceyi, dağları ve suları
listeler. Rgveda sadece gökyüzünü, sula-
rı ve yer yüzünü kapsar. Fakat görünen
samimi sınıflandırılmalara rağmen, su o
suretle hissedilebilir görüntüsünü azalt-
mamıştır; bize geçilemez gibi yerleri iş-
gal etmeye devam etmiştir; şüphelenil-
meyen kalitelere ve güçlere sahiptir.

Kozmik Sular:

Birçok insana göre sular evrenin sı-
nırlarını oluşturur. Yeryüzünün ortasin-
da bir ada gibi yayılan geniş bir yüzey
oluştururlar. Dünyanın her iki tarafında
iki okyanusa bölünürler ya da Yunan
Okeanos gibi dünyayı dolaşan nehre
akarlar. Sıkça, dünyanın alt bölgelerin-
deki daha fazla ya da az karışık yer altı
su yolları şebekelerini işgal ederler. Ya

da yeniden, bütün yer yüzünün su üze-
rinde olduğuna inanılır. Sonuçta su bir
de cennetin yukarısındaki üst bölgelerde
bulunur. Bu yüzden su üç boyutlu uza-
yın içinde dünyayı kapsayabilir. Desana
Hintlileri için, suyla yıkanan bir bölge
yeryüzünün altında yayılır; su bir de
Milky way (sütlü yol)'in tellerinde dola-
şır. Mezopotamya metinlerinde, Ti-
amat'ın suları cennetin üstündeki yeri
işgal ederken, yeryüzü Apsu'nun suları
üzerinde kurulmuştur.

Sular ayrıca dünyanın merkezini
belirlemede yardımcı olur. Fali mitlerine
göre, bu merkez sulardaki iki açık hen-
değin kesişmesiyle bulunmuştur. Iroquois
mitinden bir karakter, yeryüzünü
büyütmek için bir gölün sularına akar;
yeryüzü sonra onun adımları altında ge-
lişir. Büyük Ugaritic tanrısı El, iki okya-
nusun ortasındaki nehirlerin kaynakla-
rında oturur. Guarani yerlileri ataları-
nın esas oturdukları yeri "Fışkıran Kay-
nak" diye çağırırlar. O yeryüzünün ger-
çek merkezi, ilk ve son babalarının top-
raklarının gerçek merkezi. Onlar evre-
nin büyük önem taşıyan bölgelerini işgal
ettikleri için sular kozmik düzeni tanımla-
maya yardım ettiler. Satapatha Brah-
mana kesin olarak der ki: "Sular dünya-
nın düzenidir." (11.1.6.24). Ayrıntılı ola-
rak, suyun grupları genelde önemli sı-
nırlar kurarlar. Çok yaygın bir görüşe
göre, göl ya da nehir canlıların toprağını
ölülerin dünyasından ayırır. Bir su gru-
bu örneği, Babillilerin dönüşü olmayan
topraklarımız ve Yunanların Ache-
ron'una ulaşmak için geçen nehri içine
alır. Ayrıca, bir tanesi ölüm ülkesine gir-
mek için sularını geçirmelidir, bir tanesi
de yaşayanların toprağına girmek için
suların geçirmelidir; Ewe insanlarına
göre, bir çocuk doğduğu zaman nehirden
geçmelidir. Bütün insanlar kozmik sular
ve kendi kuvvetlerindeki sular arasın-
dan geldiğine inanılır, eğer dünyayı sa-
ran sulardan değilse, nehirlerin yer altı

sularından geldiğine inanılır. Bazı metinler daha karmaşık tasvirleri kapsar. Babil şiirlerinde, kaynaklar ve nehirler Tiama'tın cesedinin kafasından yükselir; suların işgal ettiği dünyanın üst bölgelelerinden geliyor görünür, tabii ki eğer bunlar ufkun sonunda yeryüzüne yakınsalar. Eski Hindistan'da Ganj'in cennetten akıp geldiği düşünülür.

Sular ve Kutsallık:

Nerede bulunurlarsa bulunsunlar, sular genellikle ilahi güçlerle bağlantılıdır. Hint dünyası genellikle onlara tanrıçalar diye hükmederler. Diğer durumlarda daha açık olarak, deniz, kesin nehirler ve kesin kaynaklar tanrı olarak düşünülür. Vedic Hindistan, örneğin nehirlere kurban adarlar. Tigris ve Euphrates Hitit tanrılarının listelerinde ortaya çıkar. Nehirlere bir Homer yemininde dua edilir. Bu su tanrılarıyla ilgili olağanüstü şeyler vardır. Saf doğal elementlerin temsillerinden başka şeyler vardır. Mısırlı bir rahibe geceleyin ilerleyen bir güneş botunun üzerinde bir kanalken, aynı zamanda bir insan gibi konuşabilir. Benzer olarak Ugaritic tanrı Yamm'ın isminin manası denizdir; başka bir ismi nehir tasvirini uyandırır, fakat bir de kutsal meclise elçiler gönderen prens ya da hakim'in özelliklerine sahiptir. Yunan Pontos tuzlu engin denizken; yeryüzüyle çiftleşen ve torunlar meydana getiren bir erkek canlıdır. Mısır'da, Nil, insanlaştırılmış tanrı olan Hapi diye onurlandırılır. Su, gerçekten sıvı elementin dokunulur görüntüsüyle çatışmayan kutsal gücün göstergesidir. Yine de, onun elementin içindeki içkinliği o kadar ki, su kendisi ilahi olarak görülebilir. Başka durumlarda bununla birlikte, sular sadece ruhların ve kutsal güçlerin yeri olarak gösterilir. Bazı ruhlar bir göl, bir nehir, ya da bir dağ olarak yaşayabilir. Daha geniş bir otorite kurmak isteyen birçok tanrı ayrı ayrı bahsedilebilir. Öncelikle ona sebep olduğuna

inanılan yağmur efendileri, sahipleri vardır. Bununla birlikte yağmur bir de güçleri yağmuru kontrol etmekle sınırlandırılmamış canlılara bağlıdır. Yağmuru ele geçirmek için biri bütün tanrıları ya da güçlü ruhlara sahip gerçek ataları bir araya getirmeli. Yağmur bazen her şeye hakin olan canlıdan bir hediye sanılır, ya da yağmur tanrısının kendisi en yüksek canlı olarak görülür.

Birçok Akdeniz atası ve Yakındoğu insanı bir fırtına tanrısına sahiptir. Bulutları sürükler ve bir araya getirir, gök gürlemesi ve şimşek çarpmasına sebep olur ve yağmuru yağdırır. Bu fırtına tanrısı tanrılar arasında seçkin bir pozisyona sahip olur; onların üzerinde hüküm sürer, şehirleri ve onların krallarını korur ve tüm evren üzerinde gücünü yayar. Hindu Pantheonu'nda daha az göze çarpan fırtına tanrısı Parjanya şeytanların yok edicisidir, bazı metinlerde bütün dünyanın kumandanı olarak görülür.

Tanrıların sular üzerinde hüküm sürdüğü güçleri daha genel bir tarzda benzer olarak yaygındır. Uzak bir topraktan denize gelen Yaz tanrısı Enki, ikamet ya da evini zorla zapt ettiği Ap-su'nun yer altı sularında kurdu. Enki suların efendisidir. Dünyanın en büyük düzenleyicisi ve insanlığın yaratıcılarından biri olduktan sonra kaderin efendisi olarak kaldı. An ve Enlil ile birlikte üçlü en yüksek güç oldu. Akkadianlı akranı Ea için de aynı şey söylenebilir. Derinliğin kralı, geniş denizin tanrısı, karasal suların efendisi olan Ea'nın yeri kutsal topraklardadır ve tanrılar tarafından onun danışmasına kulak verilir. Bu yüzden su tanrısının gücü genellikle suyun mülküne üstün gelir.

Ters olağanüstü şeylerde bulunabilir. Daha evresel tanrısının otoritesi su da yaşayan dünyada ayrıcalıklı bir şekilde uygulanır. Veda'da örneğin, Varuna, doğayı, tanrıları ve insanları yöneten en büyük tanrı; nesnelere dinsel düzenle-

ycisi olan Rta'nın muhafızdır. Genellikle suyla yakından bağlıdır. Mitra ile birlikte suya sebep olur. Indra ile şöyle diyebilir "Fıskıran suları büyüyen benim" (Rgveda 4.42) Suların üzerinde dinlenir ve altın evi onun üzerinde kurulmuştur. İki okyanus onun iç organlarıdır, suyun her bir damlasında saklıdır.

Bu durum Yunan'da oldukça açıklanmıştır. Deniz tanrısı Poseidon özellikle suda yaşayan bir tanrı değildir. Onun ismi ve efsaneleri onun yeryüzüyle yakın ilişkileri olduğunu ispatlar. Eski kral Kronos'un oğluna babasının mirası paylaştırıldığında sular üzerinde hakimiyet verilmiştir, başka bir kardeşine alt dünya, diğerine de gök verilmiştir. Bu yüzden suya kumanda etmiştir ve fırtınalar estirmiştir; fakat onların üzerinde her yerde mevcut değildir. Diğer tanrılar Pontos, Nereus ve Proteus suyla daha yakından bağlıdır. Fakat Poseidon'un durumunda, egemenlik, mülkün uygulandığı bölgenin üstünde meydana gelir. Zenginlikleri ve güçleri ne olursa olsun, sular politik tip güçlerin kaynağı değildir. Politik, devlete ait güç gökle yakındır, bunun sebebi fırtına tanrısı tarafından hüküm sürülemedir.

Suyun Kalitesi ve Güçleri:

Çeşitli gösterilerinde, su tanrıları ve suların kendilerinin bu dünyadaki sahip oldukları kalite ve özellikler ilk var olan kozmogonilerde gördüklerimizle karşılaştırılabilir. Dünyanın üstünde yayılan ve onu sınırlayan sular, bazı durumlarda hiçliğin kendisi olduğu gibi, boşluğun sembolü olabilir fakat bu kesin değildir. Bu uzak sular bazen kutsal suları besler: onlarda aynı yoğunluğa sahip olmak zorunda. Suyun akıcılığı ve kaçamağı, kesin suda yaşayan ruhların veya ilahiyatların bulunduğu başkalaşım yeteneğinde gösterilir. Bir Vietnamsese (Vietnam) masalında, su perisi ayartıcı oğlan şeklini alır, Hintli perileri kuşa dönüşür, Yunan deniz tanrıları,

Proteus, Nereus ve kızı Thetis onları geciktiren girişimlerden kaçmayı başarmak için çeşitli şekiller alır. Bu yetenek devredilebilir. Birmanya anlatımlarında, su havuzu, onu içen insan ya da hayvanın, maymun ya da insan kalıbına dönüştüğüne yer verilir.

Su insan yaşamında çok önemlidir; toprağın verimini artırarak onun beslenmesini sağlar. Beslenmekten de öte, beslenmenin kaynağıdır. Belki de bu yüzden sütle değil de inekle karşılaştırılabilir. Faydası yüzünden, hayati kuvvetleri sağlayacak bir ayrıcalık olarak bilinir. Örneğin Vendalar, suyu kanla kıyaslar-ken, Desana nehirlerine yerin altındaki amniyotik sulara katılan göbek şeritleri diye bakar. Hintli ve Afrikalı metinlerde, suların insanoğluna can verdiği ve onu oluşturduğu sıkça konuşulur.

Suyun cinsellikle birleştiğini bulmamızın sebebi Diola'nın şarkısıdır, "Kadınların cinsel organları suyla doludur..., eğer Ata Sembe bir kadınla uyursa onu mutlaka hamile bırakır." (Louis Vincent Thomas, Les Religions d'Afrique Noire, Paris, 1969, p.202). Bu durumda sular dişi karakter olarak farz edilir. Hindistan Apsarasaları, Yunan Naidas ve Nereids erotik maceralarda bahsedilen genç kadınlardı. Fakat sular erkek de olabilir. "Varuna gibi spermlerini suya bırakırlar" der Brhadaranyaka Upanisad 3.9.22. Yunan şairlere göre gökyüzü tutkun bir patlama şekline yağmuru yeryüzüne tohum olarak gönderir. Nil'in sel suları olan Mısırlı tanrı Hati, hayatın hazırlayıcıdır ve Nil yarı kadın, yarı erkek olarak inanılır. Suları erkek ve tarıma elverişli toprakları dişidir. Birlikte onlar anne ve babadır. Yunan'da nehirler kesinlikle erkektir ve fırtına ve yağmur tanrıları gibi bir boğanın özelliklerine sahiptir. Hayati bir kural olarak, su insanların hastalıklardan korunmalarına ve ölümü uzak tutmalarına izin verir.

Su, bitkilerle eczacılığın gelişmesini

yaptığı için ya da onun asıl kalitelerinin etkileri yüzünden, veda onu ilacın köke-niyle birleştirir. Özel olarak, suyun yılan zehrine karşı çok etkili olduğuna inanılır. Daha olumlu bir durumsa, suyun güç, kuvvet verdiğine, yaşlıyı gençleştirdiğine ve ömrü uzattığına inanılır.

Suyun ölümsüzlük verme yeteneği bile vardır. Gılgameş, suların dibinde, insanların ölümden kurtulmasını sağlayan hayat otunu bulmuştur. Birçok insan “hayat suyu”nun ölümsüzlük verdiğini konuşur. Benzer olarak, Thetis oğlu Achilles’e sonsuz hayat vermek için, onun Styx sularına dalmasını istiyordu. Yunanların Okeanos ve Ambrosia arasında genel bir ilişki kurdukları gibi yerliler de su ve soma arasında ilişki kurdular.

Suyun daha anlaşılabilir durumları da vardır: akıl ve bilgiye sahiptir. Suyun doğruyu araştırdığını Vedas’ta okuyoruz. Bilgelikle dolu olan Mezopotamya su tanrısı, tanrılara öğüt dağıtır. Hakim olarak, uçurumda balık şeklinde doğan efsanevi yaşlı bilgeleri korur. En eski Yunan su tanrıları adları zekanın kalitelerini nitelendiren kız evlatlarını meydana getirmişlerdir. Oceanidlerin arasında, Metis (basiret, akıl) ve Idyia (bilen); Nereidlerin arasında, Panopeia (gören) ve Nemertes (sadık olan). Diğerleri, babası gibi aynı kalitede ruha sahiptir der Hesiod. Nereus gerçekten, samimi, sadık ve naziktir ve daima adaletle ilgilenir. Bugünü, geçmişini ve geleceği bilen Proteus’a benzer.

Suyun bu akıllığı nereden geliyor? Bir Guarani anlatımı, suyun tazeliği ve ılımlılıkla eşleştirilmiş canın tazeliği arasında bir ilişki kurar. Bir Vedic metninde, kötülükleri defeden dalgalar, yalanları da uzak tutar. Bir Yunan metni, bilgi genişliğini, denizin derinliğinin genişliğiyle birleştirir. Fakat belki de su tanrılarının akılları yaşlarının bir işlevidir. Hellenic dünyada, onların arasında

en bilge “denizin yaşlı adamları” diye çağrılır.

Sular, kendileri bazı zamanlarda yaratıcı güç anlamına gelmesiyle aynı zamanda bilge ve üretken kuvvetler olarak bu sözcüğe yakındırlar. Dogon’a göre, medenileşme aktiviteleri aynı zamanda söz ve ıslaklıkla birlikte medenileşme sanatıyla bağlantılı olan Nommo’da su ve söz birleşmiştir; bazıları Bambaralar içinde benzer ilişkiler bulur. Rgveda’da 10.125, yararı kozmik olan törensel sözcük kendi kendine: “Benim kökenim suların içinde, okyanusun içinde” der. Bununla birlikte su her zaman yararlı değildir. Günümüzdeki dünyada, uzak zaman önceki mitlerde yıkıcı olduğu gibi, insana düşman olabilir. Yağmur ve sel felaketleri olmaktadır. İnsanlar nehirlerde ve denizlerde boğulmaktadır. Bunlar basit kazalar değil, sıvı elementlerle kötü güçlerin beraber gösterileridir. Bir örnek bunu tek başına gösterir: Kuzey Avustralyalı yerlilerin kuru mevsimlerde bulutlarda yaşayan yılan şeklinde bir ruhları vardı. İnsanları sel-lerde boğan ve bataklığın içine yutup onları tehlikeye atan budur.

Suyun olumsuzlukları başka şekiller alabilir. Desana için, su hastalığın sembolüdür. Bir Mezopotamya metninde, kötü öksürüklere Apsu sebep olur. Gabon’dan gelen bir açıklama daha ileriyeye gider: su ruhu, yağmuru, soğuğu ve ölümü ifade eder. Mezopotamya ayrıca, hayat suyu olduğu gibi ölüm sularına da sahiptir.

Bu düşman güç bazen canavar şeklindeki yaratıklarda hayat bulur. Desana heybetli bir kırkayağın denizde yaşadığına inanır; ayrıca çocukları yiyen kötü yılan şeklindeki yaratıklardan bahsedilir. Pontos’un torunları Yunan deniz tanrısı, Okeanos’un sularının yanında yaşayan Gorgons ve Lerna bataklığında yaşayan Hydra gibi yıkıcı güçlere sahip melez canlıları kapsar. Tiamat’ın cana-

var şeklini aldığını hatırlarız. Bazı canavarlar eski İsrail inançlarında yaşar; bunlar büyük su hayvanı Rahab ve ejderha Tannin'dir.

İbrani el yazılarında, okyanusun kendisi Yahveh'in rakibi olarak anılır. Tabii ki emirlerini zorla dünyaya kabul ettirirken Yahveh suları fethetmiş ve sığındıkları yerde canavarları zaptetmiştir; o bundan böyle onların efendisidir. Bununla birlikte onların tehditleri devam eder; deniz canavarı yeniden uyandırılabilir. Eğer bu böyle olsaydı onu izleyen tanrı onu öldürebilirdi.

Bazı zamanlarda yararlı, bazen kötü hayat prensiplerine ve yaratıcı güce yakındır fakat yine de yıkıcı güce sahiptir, tanrıların ve canavarların akrabası olan su bütün dinsel belirsizlikleri taşır. O yalnızca maddi kirleri temizleyen, eriten ve taşıyan değil, tasfiyenin vekilidir; rahatsız edici duygulara yol açan güç bile daha gizemlidir. Bir Babil metnine göre, su kötülükleri vurmadan fakat önceden söylenen kehanetlerle sürgün eder. Bir Vedic ilahisinde su insanları yanlış lanetlerin sonuçlarından ve işlemleri günahlardan kurtarır.

Sağlık, su tarafından olumlu bir özellik olarak görülür. Su insana onun gerçek erdemlerini götürür. Vedic metnine göre, o önseziye sebep olur. Bir Yunan efsanesinde, Pherecydes kuyudan biraz su içtikten sonra deprem olacağını tahmin eder. Okeanos ve Tethys Glaucus'u temizlerken ona kendisini tanılaştırma işlemine tabi tutacak yeteneği verirler. Bu yüzden, sular bir yere kadar saflaştırılırken bir de kutsallaştırılırlar.

Tartıştığımız suyun çeşitli nitelikleri ölüm dünyasında gösterilir. Kesin Zuni toplulukları için, atalar bir gölün dibinde bir köyde oturmaktadırlar. Bu topluluğun üyeleri öldükleri zaman uyuyacaklarını ve uyandıklarında "fısıldayan suların" dibindeki köyde genç olarak uyanacaklarına inanırlar. Bu sular yaşlı

hayatın ve çocukluğun karıştığı mutlu bir durum olarak görülür. Desana inançları daha ileriye gidebilir. Suda yıkanmış bölge Axpicon-dia, dünyayı ilk kurmanın geldiği yer olan yeryüzünün altına uzanır. Tüm hayatın kaynağı, insanların doğduğu bir çeşit göbek şeridine bağlı yer, rahim çevresidir. Desanaların en iyileri öldükleri zaman oraya giderler. Mutlu ölüm bu yüzden, amniyotik sulara geri dönüş sanılır. Polynesiansların arasında, ölüm denizler arasında yer alan kötü bir bölgede yaşar; bununla birlikte şefler, tanrı Tane'in onlara verdiği, onları hayata döndüren hayat suyunun bulunduğu farklı bir bölgeye giderler.

İlk var olan su, Nun, Mısır ölüm toprağına doğru akar. Geceleyin, güneş botu doğuya doğru onun dalgalarında gider. Bazı metinlerde, ölüm bu bota biner ve onunla yolculuk yapar. Başka metinlerde, güneş tanrısının da daldığı Nun'da yıkanılır. Ona benzeyerek, tekrar gelip canlanırlar. Fakat cehennem sular her zaman yararlı ve hayat verici değildir. Onlar, feribot kaptanının botunun idare ederek temizleyeceği kayalıkları kapsar; tehlikeler içerir ve huzurunu kaçıır. Nun, gizemli boğulmaların noktası farz edilir.

Yunanlar arasında Hades nehirleri ve gölleri içerir. Bu iki nehrin isimleri yapılarını açığa vurur: Pyriphlegethonun anlamı "yanan ve alevlenen ateş"tir; Cocytus (Kokutos)'un anlamı "ağlama ve inleme"dir. Nehirler, Plato'ya göre kötü ruhların geçici bir ceza çektiği Tartaros uçurumuyla sınırlanır. Bununla birlikte diğer ruhlar, yeniden dünyaya gelmeden önce geçtikleri Acherousias gölünün kıyısında kendilerini arırlar. Proclus, Acheron'da arınan ruhların daha iyi bir kader kazandıklarını daha açık bir şekilde belirtir.

Sıkça tekrarlanan bir fikirde ölümlerin susamış olduklarıdır. İçmek onları

yeniden tazeler, onun sayesinde Mısır metinlerinde geçtiği gibi yeni hayat şeklini kazanırlar. Bununla birlikte bütün sular ölüme aynı derecede yararlı değildir. Gerçek Yunan geleneklerine ait dünyada iki kaynak vardır; yeni üye onun Hafıza Gölü'nden gelen sudan içmesi gerektiğini bilir. Plato, İhmal Gölü'nün bulunduğu Unutkanlık Ovası'ndan bahseder. Cehennemli suların biri hafızayı bastırırken diğerleri daha önce bahsettiğimiz akıl ve bilgi suyu gibi onu sürdürür ve yeniden onaylar. Bu mücadelenin önemi, önceki yaşadıklarının hatıralarını yeniden elde etmelerine izin verilen Pythagoras ve Empedocles'e bağışlanmış özel bir bölge olmasıdır. Empedocles'i okuduğumuzda bu özel bölgenin yeniden dünyaya gelmekten kaçan ruhlardan kaldığı açıkça görülür.

Sonuç:

Sonuç olarak, suyun tasviri sınırsız olarak birçok anlamda verilmiştir ve farklı mitlerde verilen zıt anlamlar uyumlu değildir. Bu çeşitli anlamlar geniş bir alanda, suyun doğal bir olgu olarak bizim tecrübelerimizde çeşitlilik göstermesi olarak alınır.

Su iki anlamlı olabilir. Sıvı olarak, saf bir yokluğu ya da tanrılar tarafından kullanılan şekilsiz bir maddeyi sembol eder. Olumlu bir işlevi yerine getirebilir. Yıkandır, çözülür ve temizlenir. İnsan yaşamında esas olarak ve bitkilerin büyümesi için gerekli olarak su, yaratıcı güce benzer olarak üretken ve hayat veren niteliği temsil eder. Bu yüzden ilahi ve kutsaldır. Ayrıca olumsuz bir rol oynama yeteneğine de sahiptir. Tanrılar onun dalgalarını yıkıcı güç olarak kullanırlar. Kendi içinde aktif olarak ister kutsal ister canavar gibi olsun, su şeklini aldığı her şeyi aşındırır ve kendi içindeki uyumsuzlukta bu üstünlükleri imha etmeye yönelir. Netice itibarıyla, nehirler ve denizler bir ülkenin dış hatlarını çizmede katkıda bulunurlar, bu yüzden su-

ların bölünmesi kozmik düzeni tanımlamada yardımcı olur.

Bununla birlikte suyun tasviri tek anlamlı değildir. İçinde şekil aldığı bütün mitler düşünülmeden o asla tercüme edilemez. Fakat, verilen toplamdaki mitolojik sistemde aldığı pozisyonla da tanımlanamaması farklı değildir. Çeşitli somut tecrübeye ve sayısız duyguda hafızayı açığa çıkarma yeteneğine sahip olmasıyla, potansiyel bir durum içinde özel manalar taşıyabilir. Her anlatım bu manalardan bazılarını gerçekleştirir.

Suyun anlamını günümüz dünyasında ya da kozmogonik gelişimin akışı içerisinde, zamanın kökeninin zihinde canlanmasının değiştirilmemiş olarak kalması gerektiği olmasını mantığın hiçbir kuralı üstlenmez. Diğer taraftan, çok derinlemesine çalıştığım az sayıdaki mitolojik sistemlerde, çok çeşitli olan suyun tasvirinin kullanımının verilen sistemin tamamının tanrı bilimiyle ilgili niyetten esinlenmesi sebebiyle uyum sağlamaması beni çarpmıştır.

[Suyla ilgili semboller için bakınız, Bulutlar; Sel; Göller; Yağmur; Nehirler; Tükürük ve Tükürme; Gözyaşları. Suyu kapsayan törenler için bakınız, Abdest ve Vaftiz]

KAYNAKLAR

- Bachelard, Gaston. *L'eau et les rêves*. 4th ed. Paris, 1978.
- Eliade, Mircea. "Baptism, the Deluge, and Aquatic Symbolism." In his *Images and Symbols: Studies in Religious Symbolism*, pp. 151-169. New York, 1961.
- Kaiser, Otto. *Die mythische Bedeutung des Meeres in Ägypten, Ugarit und Israel*. 2d ed. Berlin, 1962.
- Lüders, Heinrich. *Varuna*, vol. 1, *Varuna und die Wasser*. Göttingen, 1951.
- Ninck, Martin. *Die Bedeutung des Wassers im Kult und Leben der Alten*. Leipzig, 1921.
- Nola, A. di. "Acqua." In *Enciclopedia delle religioni*, vol. 1. Florence, 1970.
- Raymond, Philippe. *L'eau, sa vie, et sa signification dans l'Ancien Testament*. Leiden, 1958.
- Rudhardt, Jean. *Le thème de l'eau primordiale dans la mythologie grecque*. Bern, 1971.

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS: YAŞAYAN KARAGÖZ ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

Yeliz ÖZAY*

Kültür ve Turizm Bakanlığı, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu ve UNIMA'nın desteği ile Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi 27-29 Nisan 2006'da "Somut Olmayan Kültürel Miras: Yaşayan Karagöz Uluslararası Sempozyumu"nu gerçekleştirdi.

Sempozyum 27 Nisan Perşembe sabahı Açılış Konuşmaları ile başladı. Açılış Konuşmalarında Gazi Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kadri Yamaç, UNESCO Milli Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Arsin Aydınuraz, Kültür ve Turizm Bakanı Müsteşarı Prof. Dr. Mustafa İsen, Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Prof. Dr. Öcal Oğuz Karagöz ile ilgili düşüncelerini ve sempozyuma dair dileklerini sundular.

Açılış Konuşmalarının ardından Karagöz ustaları Orhan Kurt ve Tacettin Diker'in gösterileri ilgiyle izlendi.

'Hacivat Açılış Oturumu' nda Prof. Dr. Özdemir Nutku ve Tekin Özertem 'Yaşayan Karagöz' ile ilgili bildirimlerini Hilmi Yavuz'un başkanlığında sundular.

Öğleden sonraki program Yunanlı Karagöz ustası Panos Kapetanidis'in gösterisi ile başladı. Panos Kapetanidis "Lanetli Yılan ve Büyük İskender" adlı oyununu sundu.

'Şeyh Küsteri Oturumu'nun başkanını Prof. Dr. Özdemir Nutku idi. Oturumda Doç. Dr. Nerin Köse, UNIMA Milli Merkez Başkanı Mevlüt Özhan ve Ün-

ver Oral Karagöz'ün yaşatılması ve korunması ile ilgili bildirimlerini sundular.

Günün son oturumu olan 'Tuzsuz Deli Bekir Oturumu' oldukça yoğun bir oturum oldu. Doç. Dr. Nebi Özdemir reklam sektörü ve Karagöz'ü, Doç. Dr. Uğur Güdükbay ve Yard. Doç. Dr. Bekir Şişman bilgisayar ortamında Karagöz'ü, Doç. Dr. Mehmet Aça Karagöz'ün mizah dergilerindeki yerini, Yard. Doç. Dr. Selma Baş ve Yard. Doç. Dr. Zeki Taştan Karagöz'ü modernleştirme çabalarına örnek olarak "Üç Karagöz" ve "Karagöz Ankara'da" oyunlarını, Alparslan Santur ise Karagöz'ün müzedeki yerini değerlendiren bildirimlerini sundular. Oturuma Prof. Dr. Metin Ekici başkanlık yaptı.

İkinci gün Karagöz ustası Mustafa Mutlu'nun gösterisi ile başladı.

İlk oturum olan 'Bebe Ruhi Oturumu' Doç. Dr. Nüket Tör'ün başkanlığında sürdürüldü. Oturumda ilk olarak Yard. Doç. Dr. Mehmet Arslantepe'nin Karagöz'ün Yeşilçam üzerindeki etkisini değerlendiren bildirisi sunuldu. Ardından Prof. Dr. Pakize Aytaç ve Doç. Dr. Dilaver Düzgün Karagöz Perde Gazelleri ile ilgili bildirimlerini sundular. Münir Canar hayal perdesinin gerçekliği üzerinde dururken Günil Özlem Ayaydın Cebe Karagöz'ün Karasevdasını sorguladı. Oturum Doç. Dr. Doğan Kaya'nın Karagöz Oyunlarında Tahir ile Zühre başlıklı bildiriyle sona erdi.

Prof. Dr. Pakize Aytaç'ın başkanlık yaptığı 'Ferhat ile Şirin' oturumunda

* Gazi Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü Araştırma Görevlisi

Karagöz'ün işlevi ve dili meselesi yurt sınırları aşılarak değerlendirildi. Oturma Doç. Dr. Nüket Tör 'Kıbrıs'ta Karagöz Dilinin Bugünü Yarını', Doç. Dr. İrina Driga "Kırım Karagözü" El Yazması: Karagöz'ün Dünü ve Bugünü, Yard. Doç. Dr. Suna Ağıldere 'Batıda Türk Gölge Oyunu-Karagöz'de Yer Alan Gülmece Dilinin Çeviri Sorunu', Dr.Ülkü Eliuz 'Toplumsal İroni Bağlamında Karagöz' başlıklı bildirimleriyle katıldılar.

Günün üçüncü ve dördüncü oturumları adlarından da anlaşılacağı üzere hayalilere ayrılmıştı. Hayalî Küçük Ali Oturumunun başkanı Doç. Dr. Nerin Köse idi. Prof. Dr. Metin Ekici ve Yard. Doç. Dr. Selami Fedakar Karagöz ustası Orhan Kurt'u, Yard. Doç. Dr. Nilgün Çıblak Hayalî Cinas'ı, Yard. Doç. Dr. Refiye Okuşluk Şenesen Mahmut Hazım Kısakürek'i, Mustafa Gültekin ve Pınar Dönmez Fedakar Hayalî Hasan Hüseyin Karabağ'ı, Yard. Doç. Dr. Mustafa Sever ise Mehmet Saylan'ı bildirimlerine konu etmişlerdi.

Doç. Dr. Nebi Özdemir'in başkanlığındaki Hayalî Katip Salih Oturumunda ilk iki bildiri yine hayalîler üzerine olan çalışmalardı. Yard. Doç. Dr. Ruhi Ersoy Murat Doğan ve Oyun Repertuarını, Evrim Ölçer Özünel ise Tacettin Diker ve oyunlarını içeren bildirimlerini sundular. Oturumda Yard. Doç. Dr. Göktan Ay ve Dilek Türkyılmaz Karagöz'ü günümüzde yaşatmak üzerine öneriler getirirken tiyatro sanatçısı Fikret Terzi 'Karagöz Çocuklarla Yeniden Soluk Bulmalı' dedi.

29 Nisan Cumartesi günü Karagöz ustası Hasan Hüseyin Karabağ'ın gösterisi ile başladı.

İlk oturum Yard. Doç. Dr. Ali Yakıcı'nın başkanlığındaki Kanlı Nigâr Oturumu idi. Oturumda Karagöz; tasvirleriyle Mustafa Mutlu tarafından, giysi

özellikleriyle Yard. Doç. Dr. Fatma Koç ve Yard. Doç. Dr. Emine Koca tarafından, müziği açısından Yard. Doç. Dr. Pınar Somakçı ve Yard. Doç. Dr. Murat Karabulut tarafından, postmodernizm ve Karagöz ilişkisi ise Şahine Hatipoğlu tarafından değerlendirildi.

Günün ikinci oturumu olan Selvili Köşk Oturumuna Mevlüt Özhan başkanlık yaptı. Karagöz'ün eğitim öğretim süreçlerindeki işlevi Zeynep Aydın Yılmaz ve Yard. Doç. Dr. Asiye Duman'ın bildirimleriyle tartışmaya açıldı. Doç. Dr. Gıyasettin Aytaş'ın 'Karagözde Biz'i anlatan bildirisinin ardından oturum Hasan Hüseyin Karabağ'ın Karagöz şehrinin ve adının ortaya çıkışıyla ilgili bildiriyle son buldu.

Sempozyumun son oturumuna Prof. Dr. Talat S. Halman başkanlık yaptı. Oturumda, "Karagöz Neden Öldürüldü?" filminin yönetmeni Ezel Akay ve senaristi Levent Kazak filmin hazırlık ve sunuluş aşamaları ile ilgili kısa bilgi verdikten sonra katılımcıların sorularını yanıtladılar. Daha sonra oturum başkanını kapanış konuşmalarını yapmak üzere karagöz ustası Orhan Kurt'a ve Prof. Dr. Öcal Oğuz'a söz verdi. Orhan Kurt filmle ilgili olumlu görüşlerini bildirdi ve bu sempozyumun gerçekleşmesine yönelik tebriklerini sundu. Prof. Dr. Öcal Oğuz ise sempozyumun amacının bilim insanlarını ve sanatçıları bir araya getirmek ve onların görüşlerinin paylaşılmasını sağlamak olduğunu, Karagöz'e ilişkin böyle bir bilgi ve tecrübe birikimine ihtiyaç duyulduğunu söyledi. Filmle ilgili olumlu görüşlerini de bildiren Oğuz, tüm katılımcılara teşekkür etti. Oturum, Talat S. Halman'ın Yaşayan Karagöz Sempozyumu ile ilgili görüş ve tebrikleriyle son buldu.